

اندازه مطلوب یک شهر کدام است؟

دکتر سعید درکوش

در شروع بحث توجه به این نکته ضروری است که اندازه جمعیت هر شهر را نمی‌توان بطور مجرد و مجزا از سلسله مراتب شهری مورد بررسی قرار داد. بدین دلیل است که امروزه در ادبیات اقتصاد شهری

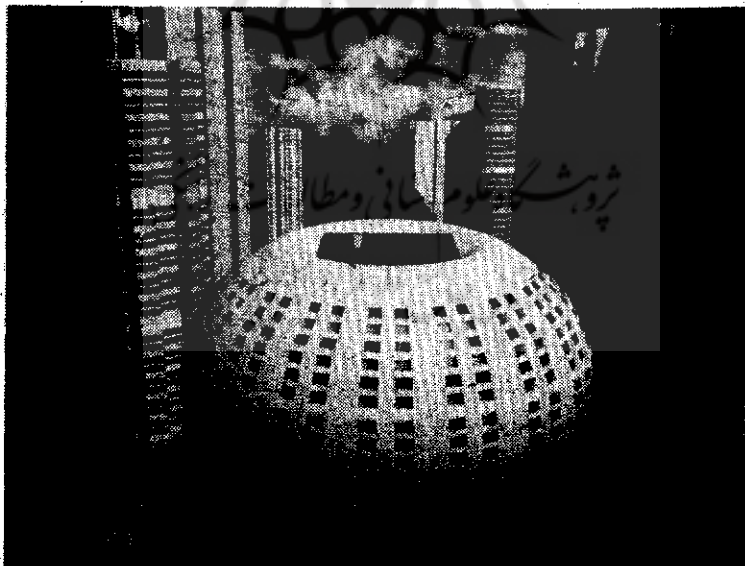

دکتر سعید درکوش

بحثی تحت عنوان اندازه مطلوب یک شهر بدون توجه به سلسله مراتب شهری در کشور جایگاهی ندارد. هر اندازه شهر می‌تواند اندازه مطلوب شهر باشد، و این البته بستگی به موقعیت شهر در جایگاه نظام شهری از نقطه نظر ارائه نوع فعالیت و خدمات به ساکنین شهر و ساکنین سایر شهرها دارد. نکته دوم که می‌بایستی مورد توجه قرار گیرد این مطلب است که افزایش جمعیت شهر بدلیل وجود خاصیت صرفه‌جویی‌های ناشی از تمرکز جمعیت، منافع اقتصادی شهر را افزایش می‌دهد. خاصیت صرفه‌جویی‌های ناشی از تمرکز جمعیت از طریق افزایش فرصت‌های شغلی جدید و کاهش هزینه تولید موجب افزایش منافع اقتصادی شهر می‌گردد.

افزایش جمعیت شهر تهران از نقطه نظر اقتصادی، علی‌رغم افزایش هزینه شهر، امکانات بالقوه کسب درآمد را آنچنان افزایش داده که هر روز جمعیت بیشتری تمایل به مهاجرت به شهر تهران را پیدا می‌کند. افزایش درآمد ساکنین شهر تهران و

محدودیت عرضه زمین در شهر موجب اضافه ارزشهای (RENT) شیده که امکان بالقوه کسب درآمد ارگانهای دولتی از قبیل شهرداری، پست و مخابرات، آموزش و پرورش را افزایش داده که متقابلاً ارگانهای مزبور را قادر به کسب درآمدهای لازم برای سرمایه‌گذاریهای زیربنائی در فعالیتهای مربوط به ارگان خود کرده است. افزایش درآمد شهرداری تهران نه تنها باو مالی دولت (وزارت کشور) را کاهش داده، بلکه امکان اجرای بسیاری از پروژه‌های شهری را که سالها به دلیل عدم تأمین مالی متوقف مانده بود، فراهم کرد. چرا چنین موقعیتی برای سایر شهرداری‌ها بوجود نیامده است؟ افزایش سریع تعداد مدارس غیرانتفاعی در شهر تهران که موجب کاهش هزینه اداره کل آموزش و پرورش شده، و افزایش انواع خدمات پستی و مخابرات در شهر تهران (به عنوان مثال فروش چند هزار تلفن موبایل) که موجب افزایش درآمد وزارتخانه مربوطه شده، همگی ناشی از

وضعیت مناسب اقتصادی شهر تهران در مقایسه با سایر شهرهاست. عامل اصلی در وضعیت اقتصادی مستابتر شهر تهران در وجود خاصیت صرفه‌جویی‌های ناشی از تمرکز جمعیت و فعالیت می‌باشد. بنابراین بطور قاطع نمی‌توان اظهار نظر کرد که افزایش جمعیت شهر تهران از نظر اقتصادی برای

شهر آثار نامطلوبی به همراه دارد.

در پاسخ به این پرسش که «مکانیزم جلوگیری از رشد جمعیت شهر تهران چگونه است؟» باید سؤال مکملی را طرح کرد مبنی بر اینکه «تعریف نرخ رشد بی‌رویه جمعیت شهر تهران چیست؟»

اگر وجود یک سلسله مراتب شهری مطلوب به گونه‌ای که کالا و خدمات با کمترین هزینه در جامعه شهری توزیع شود، مورد نظر باشد، آنوقت نرخ رشد بی‌رویه جمعیت به گونه‌ای است که سلسله مراتب شهری مطلوب تغییر نکند. اگر نرخ رشد نسبی جمعیت^(۱) هماهنگ با نرخ رشد نسبی فرصت‌های شغلی مورد نظر باشد، آن وقت نرخ رشد نسبی جمعیت بزرگتر از نرخ رشد نسبی اشتغال را رشد بی‌رویه جمعیت از نظر اقتصادی می‌توان نام برد. بهر حال، هر یک از دو تعریف فوق برای رشد بی‌رویه جمعیت در نظر گرفته شود، باز مکانیزم جلوگیری از رشد جمعیت شهر تهران، زمینه‌ساز رشد و توسعه اقتصادی سایر شهرها است.

این نکته را هم باید در نظر گرفت که هنگامی که جمعیت یک شهر افزایش یابد و از حد معینی بگذرد آن وقت رشد اقتصادی شهر بطور درون‌زا ادامه خواهد یافت. جمعیت شهر تهران به حدی رسیده است که رشد و توسعه اقتصادی آن به طور درون‌زا ادامه می‌یابد. تهران به عنوان قطب اصلی تولید و توزیع کالا مورد توجه بخش خصوصی است، و از طرف دیگر به عنوان مرکز سیاسی کشور مورد توجه دولت نیز قرار دارد. بدین ترتیب در صورت عدم دخالت دولت در توزیع فعالیت‌های اقتصادی در سطح کشور، تمرکز جمعیت در منطقه تهران هر روز بیشتر خواهد شد، و فاصله اقتصادی تهران با سایر شهرهای کشور افزایش می‌یابد.

□ نرخ رشد نسبی جمعیت (اشتغال) شهر از تقسیم نرخ رشد جمعیت شهر مورد نظر به نرخ رشد جمعیت اشتغال نقاط شهری پوست می‌آید.